

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

Бутирін Є.О.

ФЕНОМЕН МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ XIX СТ..... 1

Лішик О.П.

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ..... 8

Макаренко Л.О.

ОСМИСЛЕННЯ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ У СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ..... 13

Сковронський Д.М.

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНИХ ШКІЛ В АФІНАХ..... 19

Тицька Я.О.

ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ»..... 24

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Ляшко О.О.

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ
І КУЛЬТУРНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ 29

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Авраменко Я.П.

НАГЛЯД ТА КОНТРОЛЬ ЯК СКЛАДНИКИ ФУНКЦІЇ
ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ ІПОТЕЧНОГО РИНКУ 35

Белей Є.Н.

КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД У СФЕРІ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я..... 41

Ковалко Н.М.

СУЧАСНА СИСТЕМА САМОРЕГУЛЮВАННЯ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ США..... 49

Коров'як О.Я.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПОСЛУГ У МЕДИЧНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ..... 54

Петренко П.Д.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК КРИТЕРІЙ
РОЗМЕЖУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ І АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСАД..... 60

Тарнавська І.Я.

АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ТА ПОЛІТИК У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ
МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РЕФОРМ..... 65

Терзі О.О.

АНАЛІЗ МЕДИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА СУБ'ЄКТІВ УПРАВЛІННЯ 69

Топчій О.В.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ НЕПОВНОЛІТНІХ..... 74

Чорна В.Г. ЩОДО ПИТАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ОБМЕЖЕНЬ.....	80
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО	
Британська О.В. ФАКТОРНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	86
Busol O.Yu. SYSTEM OF SPECIALIZED PUBLIC ANTI-CORRUPTION INSTITUTIONS IN UKRAINE: PROBLEM OF CLASSIFICATION.....	91
Ніколенко Р.О. НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ЯК СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИЙ ЕЛЕМЕНТ КОНСТРУКЦІЇ СТ. 365-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	97
Тарасенко Ю.М. ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ В УКРАЇНІ.....	102
Харитонов С.О. ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	107
ФІЛОСОФІЯ ПРАВА	
Бровко Н.І. ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ОКРЕМИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ (НА ПРИКЛАДІ ЖИТЕЛІВ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ)	112
Несправа М.В. ІДЕАЛІСТИЧНО-КРИТИЧНИЙ ВИМІР ДЕЛІБЕРАТИВНОЇ МОДЕЛІ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА.....	116
Смазнова І.С. ДІАЛЕКТИКА КАТЕГОРІЙ «АГРЕСІЯ» І «ТОЛЕРАНТНІСТЬ» В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	123
Відомості про авторів.....	130

CONTENTS

THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW; THE HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL STUDIES

Butyrin Ye.O.

THE PHENOMENON OF LOCAL SELF-GOVERNMENT
IN UKRAINIAN POLITICAL-LEGAL THOUGHT OF THE XIX CENTURY1

Lishik O.P.

TO THE QUESTION OF DEFINITION OF PUBLIC ADMINISTRATION
IN THE SPHERE OF SOCIAL PROTECTION OF INTERNAL TRANSFERS8

Makarenko L.O.

UNDERSTANDING OF LEGAL CONSCIOUSNESS IN THE MODERN LEGAL SCIENCE13

Skovronskyy D.M.

FORMATION OF RHETORICAL SCHOOLS IN ATHENS19

Tytska Ya.O.

THE LEGAL MEANING OF THE CONCEPT OF ACADEMIC INTEGRITY.....24

CONSTITUTIONAL LAW; MUNICIPAL LAW

Iliashko O.O.

PROBLEMS OF ENFORCEMENT AND PROTECTION
OF ECONOMIC, SOCIAL, AND CULTURAL RIGHTS
ON TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES.....29

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS; FINANCE LAW; INFORMATION LAW

Avramenko Ya.P.

SURVEILLANCE AND CONTROL AS CONSTITUENT FUNCTIONS
OF MORTGAGE MARKET INFRASTRUCTURE ESTABLISHMENT35

Belei Ye.N.

CONTROL AND SUPERVISION IN THE FIELD OF PUBLIC HEALTH41

Kovalko N.M.

MODERN SYSTEM OF SELF-REGULATION IN THE US SECURITIES MARKET49

Korovyak O.Ya.

PROVIDING QUALITY OF SERVICES IN THE MEDICAL INDUSTRY OF UKRAINE54

Petrenko P.D.

THE RESPONSIBILITY OF SUBJECTS OF PUBLIC ADMINISTRATION
AS A CRITERION OF DELIMITATION OF POLITICAL
AND ADMINISTRATIVE POSITIONS60

Tarnavska I.Ya.

ANALYSIS OF NATIONAL LEGISLATION AND POLICIES
IN THE FIELD OF PROTECTION OF THE RIGHTS
OF MEDICAL WORKERS AT THE PRESENT STAGE OF REFORMS65

Terzi O.O.

THE ANALYSIS OF MEDICAL LEGISLATION ON THE DEFINITION
OF THE ROLE OF MANAGEMENT SUBJECTS69

Topchii O.V.

PUBLIC MANAGEMENT IN THE CONTEXT
OF ENSURING INFORMATION SAFETY OF MINORS74

Chorna V.G. CONCERNING THE INSTITUTIONAL DEFINITION OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL CONSTRAINTS	80
CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY; CRIMINAL ENFORCEMENT LAW	
Brytanska O.V. FACTOR CONDITIONALITY OF MINOR CRIMINAL BEHAVIOUR	86
Busol O.Yu. SYSTEM OF SPECIALIZED PUBLIC ANTI-CORRUPTION INSTITUTIONS IN UKRAINE: PROBLEM OF CLASSIFICATION	91
Nikolenko R.O. PROVISION OF PUBLIC SERVICES AS CONSTITUTING ELEMENT OF THE CONSTRUCTION OF ARTICLE 365-2 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE.....	97
Tarasenko Yu.M. PREVENTION OF CRIMES COMMITTED BY INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE	102
Kharytonov S.O. MILITARY CRIMES IN THE SYSTEM OF CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE	107
PHILOSOPHY OF LAW	
Brovko N.I. THE QUESTIONS OF THE FORMATION OF THE LEGAL AWARENESS OF CERTAIN SEGMENTS OF THE POPULATION IN MODERN UKRAINIAN SOCIETY (IN CASE OF RESIDENTS OF AGRICULTURAL LOCATION)	112
Nesprava M.V. THE RULE OF LAW'S DELIBERATIVE MODEL: IDEALISTIC CRITICAL DIMENSION	114
Smaznova I.S. THE DIALECTICS OF CATEGORIES "AGGRESSION" AND "TOLERANCE" IN CONDITIONS OF THE GLOBALIZATION	123
Information about authors	130

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 342.553(477)

Бутирін Є.О.

Донецький державний університет управління

ФЕНОМЕН МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ ХІХ СТ.

У статті розглянуто проблеми поняття місцевого самоврядування в українській політико-правовій думці ХІХ ст. Визначено, що українська політико-правова думка щодо сприйняття феномена місцевого самоврядування була невіддільна від непересічних особистостей які її творили. М.П. Драгоманов створив політичну філософію соціального й національного єднання на ґрунті федералізму, сутність якої крилася в громаді як в організованому саморядованому співтоваристві з низу до верху (недоторканість основних прав і місцевого саморядування, що забезпечені державним саморядуванням на ґрунті народного суверенітету). Установлено, що громадський концепт став домінуючим в українській політико-правовій думці ХІХ ст., на відміну від російської, де були представлені всі концепти міського саморядування. Пояснити це можливо наявністю національної ідеї, загроза якій, на думку українських мислителів, походила від держави.

Ключові слова: *місцеве саморядування, державне управління, народ, земська реформа, децентралізація державної влади, громадська парадигма, український парламент.*

Постановка проблеми. Українське суспільство впродовж віків іноземного панування, перебуваючи під різними державними утвореннями, все ж зберігало єдність не завдяки владі, а всупереч їй, а також накопичило певний громадський потенціал саморядування. Трансформація громадянського суспільства вимагає глибокого вивчення конституційно-правових аспектів організації і реалізації місцевого саморядування в Україні, час і практика ставить нові доктринальні та конкретно-юридичні завдання. Використовуючи історичний досвід демократії в Україні, одночасно розбудовується і правова держава, і громадянське суспільство, зокрема місцеве саморядування з власними соціокультурними та історичними традиціями, культурою та менталітетом українців.

Зазначимо, що у ХІХ ст. українська політико-правова думка щодо сприйняття феномена місцевого саморядування була невіддільна від непересічних особистостей, які її творили. І це стосується не лише вчених-правознавців або викладачів вишів, які предметно займалися тими

чи іншими науковими студіями, писали дисертації та монографії. Не менший внесок у науку робили діячі, які присвятили себе служінню ідеї набуття Україною незалежності. Ці роздуми щодо саморядування чинились у контексті осмислення проблеми набуття Україною незалежності, ідеї національного, політичного, економічного та соціального визволення українського народу. І майже всі, хто долучався до вирішення цієї проблематики, були одностайні – першим кроком на цьому шляху вони вважали боротьбу із самодержавством за перехід до конституціоналізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпочати слід з одного з керівників національного руху другої половини ХІХ ст., правознавця-науковця, юриста-практика, громадського діяча, зокрема гласного Київської думи, О.Ф. Кістяківського [1], якому притаманне реалістичне сприйняття й оцінка українського питання в обох імперіях. Щодо Російської, то перший крок до політичної свободи він бачив у створенні конституційної монархії, запропонувавши теорію прогресивного конституціоналізму. Головна ідея

полягала в тому, що лише в конституційній державі діють демократичні засади – місцеве та державне самоврядування, право зборів та об'єднань, реалізація яких можлива лише завдяки загальному виборчому процесу, праву відкликання посадових осіб, судової підзвітності чиновників, законності в діяльності органів влади [2].

Справу батька продовжив його старший син – Б.О. Кістяківський, який навчався у Швейцарії, Англії та Німеччині де познайомився з Г. Елінеком, М. Вебером та пройнявся ідеями. Він поділяв думку щодо необхідності співпраці між українцями російської та австрійської імперій. Як правник, Б.О. Кістяківський надавав перевагу правам свободи індивіду та захисту з боку демократичних політичних інститутів. Він уважав, що національні проблеми ніколи не візьмуть верх над універсальними людськими цінностями. Щодо боротьби за національні права, то вона є складником загальної боротьби проти самодержавства. Як і батько, Б.О. Кістяківський вважав, що лише конституційна державна форма може бути гарантією індивідуальних прав усіх громадян імперії [3].

Показовим є праворозуміння такої категорії, як «народ», яке запропонував Б.О. Кістяківський, стверджуючи, що народ є таким же невід'ємним елементом держави, як і влада. Більше того, в правовій державі народ є найважливішим елементом та дуже складною й багатоманітною системою, в правосвідомості якої знаходить своє вираження державна влада. Із правничої точки зору народ – це правовий союз, а держава – це правовий союз народу, який набуває свого завершення в органах влади. Народ відіграє подвійну роль. Він формує вищі органи державної влади, тому є суб'єктом влади, проте народ зобов'язаний підпорядковуватись приписам публічної влади, а тому є об'єктом влади. Піддається критиці як теорія народного суверенітету Ж-Ж. Руссо, де народ є суб'єктом влади, так і консервативна теорія права Е. Берка, яка сприймає народ лише як підданих. Більшість сучасних конституційних держав засновані на компромісі між ідеєю народного суверенітету та традиційною формою влади, створеною ще абсолютною монархією. Завдяки цьому компромісу в сучасних конституційних монархіях народ (хоча і не повністю) є носієм чи суб'єктом влади [4, с. 131–132].

Отже, реалізація в конституційній державі принципу народного суверенітету потребує від народу стати безпосереднім та активним учасником політичного процесу через народне представництво усіх рівнів. Завдяки народному пред-

ставництву і правам людини та громадянина, які гарантують самодіяльність як окремої особи, так і суспільних груп, вся організація правової держави має суспільний чи народний характер [4, с. 333].

Вираженням професійного юридичного ставлення до права, держави та політичної організації суспільства є правові погляди М.П. Драгоманова [5, с. 10]. Квінтесенцією політико-правових переконань видатного українця стала його програма, викладена в праці «Вільна Спілка», яка вперше була оприлюднена в Женеві та набула певного міжнародного резонансу. Одна з французьких ліберальних газет зауважувала, що М.П. Драгоманов написав свою працю під впливом федеративного ладу північної Америки, студія обґрунтована точним і всебічним знанням обставин у Росії. Федералізм для України вірогідний як шлях відродження державності, якщо демократизм стане умовою будь-якого політичного і соціального устрою [6, с. 393–394]. Сучасниця М.П. Драгоманова С. Русова зазначала, що задля забезпечення демократизму автор висував кілька умов – найширший розвиток місцевого самоуправління і повну автономію найдрібніших населених пунктів. І це навіть за тих умов, що тогочасна Франція була прикладом централізму, який паралізував найкращі форми місцевого управління в середині держави. Тільки широко поставлене самоврядування найдрібніших областей дійсно забезпечує всій масі населення користування правами людини і громадянина [6 с. 395].

Оцінюючи потенційні можливості Російської та Австро-Угорської імперій щодо соборності українських земель в єдину державу, М.П. Драгоманов надавав перевагу Росії. Він сподівався на створення децентралізованої федерації з обласним самоврядним устроєм. На думку П.Б. Струве, М.П. Драгоманов був перший, хто дав усій російській демократії широку і зрозумілу політичну програму, перший, хто різко і чітко пояснив російському суспільству суть і значення конституційного порядку, особливо прав особи, початків самоврядування [7, с. 10].

У своєму щоденнику О.Ф. Кістяківський, висловлюючись щодо брошури М.П. Драгоманова «Турки зовнішні і турки внутрішні», зазначав, що авторові необхідна політична свобода, всенародне земське представництво з контролем над діями виконавчої влади, з недоторканістю свободи особи, слова, зібрань, товариств [2, с. 305]. Федеральну систему М.П. Драгоманов уявляв собі як асоціацію общин, союз общин, який мав охопити український народ. Вільними можуть бути не-

ликі общини, асоціації, спілки общин, які б через делегатів вирішували свої проблеми. Зразковим є досвід Швейцарії та традиції козацької спільноти, яка тривалий час розвивалась як демократичне самоврядне воєнізоване й общинне суспільство.

Федералізм, за М.П. Драгомановим, є теорією пригнічених, недержавних народів проти панування державницької нації, тому як слов'яни й українці ми є друзями федеральної системи, тобто не стільки федералізму коронних країв, скільки федералізму народностей і широкого самоуправу земського і громадського [8, с. 218]. Самоврядність є тією базою державного устрою, що створює і перевіряє суспільство на демократизм. Майже всі питання політичного життя держави в наш час зводяться до питання про самоврядування, яке розкладається на два підрозділи: самоврядування загальнодержавне і самоврядування місцеве [9, с. 1].

Окрім федералізму, М.П. Драгоманов розглядав права людини як такі, що визначають межі діяльності державної влади. Він уважав, що непорушними є не тільки права осіб, а й природних груп (громад, товариств, національностей). Наголошувалось на тому, що справді вільними можуть бути тільки маленькі держави, тобто громади, товариства. Справді вільною спілкою може бути тільки спілка товариств [10, с. 295]. М.П. Драгоманов з острахом ставився до доктрини народного суверенітету, бо остання передбачає врахування волі більшості та створення централізованих колективних органів. Проте така централізована воля більшості часто є нетерпимою до прав меншості, тому саме система місцевого самоврядування є тою альтернативою, яка враховує інтереси та потреби всього народу. І це самоврядування має бути представлене сходами або ж вибраними зборами, перед якими повинні бути відповідальні всі службові особи, крім суддів, становище яких повинно бути визначено особливо [11, с. 11].

Отже, М.П. Драгоманов створив політичну філософію соціального й національного єднання на ґрунті федералізму, сутність якої крилася в громаді як в організованому самокерованому співтоваристві з низу до верху (недоторканість основних прав і місцевого самоврядування, що забезпечені державним самоврядуванням на ґрунті народного суверенітету).

У своїй творчості І.Я. Франко наполегливо доводив ідею справедливого суспільного устрою, який ґрунтується на якнайширшому самоуправлінні общин і країв, складених із вільних людей і поєднаних між собою вільною федерацією, що

ґрунтується на солідарності інтересів. Будучи ще й громадським діячем, він прагнув створити дієву систему місцевого управління, в основі якої повинна бути громада, яка б могла здійснювати представництво інтересів населення та вирішувати регіональні питання, будучи наділеною самими широкими повноваженнями. Бо коли громада зле впорядкована, як пише І.Я. Франко, бідна, темна і сама в собі розлазиться, то є очевидним, що й увесь побудований на ній порядок повітовий, крайовий і державний не може бути тривалий [12, с. 175–181].

Ще однією запорукою дієвості функціонування регіональної громади видатний українець уважав співпрацю регіонів між собою. Щоб кожна громада у своїх громадських справах мала повну самоуправу, могла б уходити у зв'язки та спілки [13, с. 161].

Цікавим є й підхід, за яким І.Я. Франко пропонував формувати громади. Потрібно збирати до купи людей одної думки, в'язатися у громади, спілки й товариства, по-перше, для того, щоб собі взаємно помагати у проясненні своїх думок, а по-друге, для того, щоби єднати свої сили для переведення в життя своїх жадань [13, с. 151–165]. Отже, спільна ідея повинна об'єднати людей, щоб представляти спільні інтереси.

Висвітлюючи розуміння та сприйняття феномена місцевого самоврядування українською правничою думкою, неможливо обійти увагою діяльність та творчу спадщину видатного письменника, правника, громадського діяча, засновника Наукового товариства ім. Шевченка О.Я. Кониського [14]. Не поділяючи багато в чому поглядів М.П. Драгоманова [15, с. 33–34] та І.Я. Франка [15, с. 70, 115], маючи до них навіть особисті претензії, в питанні щодо місцевого самоврядування ці підходи збігалися.

На думку О.Я. Кониського, міські та земські установи є прообразом громадського самоврядування. Він звертав увагу суспільства на те, що у пресі нищівної критики зазнали принципи самоврядування, на які спиралось Положення 1870 р. Зазначалось, що доки не відбудеться докорінних змін у міському положенні, дума буде становою, міські справи будуть у руках капіталістів, а міське господарство буде вестися тільки в інтересах невеликого прошарку населення; інтереси ж більшості, як класу бідняків, завжди будуть зневажатися по суті, а формально будуть обходитись «нестачею фінансів» [16, с. 775].

Земське та міське управління виникало і розвивалось не лише під впливом законів, а й на цілком

несхожому ґрунті. Представники земства виростили та виховувались на землі, а міський чиновник виховувався на папері і чорнильниці в атмосфері канцелярщини і за своєю природою є служивою людиною, підлеглою, людиною формалізму життя, а не його змісту. На відміну від них, дворянство, ще задовго до запровадження земських установ, було класом, що станово об'єднував освічених людей і мав самоврядування. Саме дворянство привнесло до земських установ традицію самоврядування та звичку до громадськості. Цих рис бракувало через неосвіченість чиновникам, як міщанам та купцям [17, с. 238].

О.Я. Кониський підкреслював, що треба цінувати чистоту подарованих Росії реформ, метою яких є піднесення громадської свідомості і громадської діяльності, а тому не можна байдуже ставитись до того, що підриває авторитет закону про самоуправління, а тим більше до фактів, які негативно впливають на суспільну мораль. Ці студії активізували громадську думку, наочно демонстрували позитивні та негативні зміни в суспільстві та містили слушні пропозиції щодо вдосконалення організації та діяльності органів місцевого самоврядування [18, с. 10].

Творчий доробок ще одного видатного українського політичного діяча, юриста за фахом, гласного Чернігівського земства, одного із засновників «Союзу Визволення» та конституційно-демократичної партії, депутата Державної Думи І.І. Петрункевича, містить модель місцевого самоврядування. Його державно-правові погляди спирались на природничу теорію права, яка почала своє наукове відродження в ХІХ ст. і на додаток до теорії природного права минулих століть, яка стояла на наявності у людини природжених прав та пріоритету, почала вести мову про постійну зміну змісту цих прав.

Основні складники зазначеної моделі викладені в запропонованих автором законопроектах: «Основному державному законі Російської імперії. Проекті руської конституції», «Про реформування виборів у земські та міські установи», «Про скасування земських начальників», «Загальних положеннях земської реформи» [19].

У поглядах І.І. Петрункевича, як і його українських однодумців, була присутня національна проблема, але він пропонував вирішувати її у комплексі з територіально-політичними питаннями.

Система місцевого самоврядування складалась із земських одиниць різного рівня: сільських, дільничних, повітових та губернських, а також земств місць. Земські установи набували максимум повноважень, які закріплювались статутно, без делегування від

органів державної влади, лише здійснення функцій відповідно до закону контролювалось державою. Формування органів відбувалось шляхом загального, таємного, прямого голосування [19, с. 45–76].

Саме принципи організації місцевого самоврядування стали тим вагомим внеском, який зробив І.І. Петрункевич у теорію місцевого самоврядування, і найбільш значущим серед них є принцип «субсидіарності», нині закріплений у міжнародних документах і прийнятій низкою цивілізованих країн світу, який у часи життєдіяльності І.І. Петрункевича розумівся як принцип розділення повноважень між різними рівнями влади у державі (центральною і місцевими) та виконання органами держави лише тих функцій, здійснення яких не під силу органам місцевого самоврядування [20, с.16].

На межі двох століть найвидатнішим представником «українського сепаратизму» опоненти називали професора М.С. Грушевського, а прихильники – провідником українського національного руху в Росії. Його великі наукові й суспільні заслуги, його надзвичайний організаційний талант створили йому великий авторитет і глибоку пошану [21, с. 28].

Політична діяльність М.С. Грушевського починається в Галичині, де він бере активну участь у створенні Української національно-демократичної партії. Партія ставила собі за мету створення в межах Австро-Угорщини, з територій заселених русинами, окремої провінції з широкою автономією в законодавстві й адміністрації та окремим національним сеймом.

Із переїздом до Російської імперії у 1905 р., М.С. Грушевський присвячує себе суспільно-політичній перебудові вже Російської імперії. У своїх статтях цього періоду, надрукованих у його журналі «Літературно-науковий вісник», він скаржився що українська маса все ще є безформним і пасивним етнографічним елементом, у який ще треба вдунути дихання національного життя, зв'язати суспільні класи і територіальні частини української землі свідомістю національної єдності і створити національну основу для розвитку культурної та суспільної еволюції [22; 23; 24]. «Того ж, що становить для нас задачу дня, якої не обійти, ані обминути не можна в поступовім руху нашої суспільності – розв'язання національної проблеми, того ніхто за нас не зробить. Тільки ми можемо і мусимо сповнити її: вдихнути в безформний і пасивний етнографічний елемент українських мас дух національного життя, зв'язати почутем національної єдності суспільні версти